händer. I kampen mot de dödliga infektionerna använde han klorkalk och nagelborste som enda vapen och lyckades nästan vinna gehör för sina teorier. De styrande på sjukhuset var dock vidskepligt lagda och föga mottagliga för nya tankar.

Dog i vanära på sinnessjukhus

På grund av en oförmåga att dokumentera sina iakttagelser samt att han misslyckades med att sätta upp reproducerbara experiment fick Semmelweis lämna Wien och fly tillbaka till Ungern, där han senare dog i vanära på sinnessjukhus. Hans tillkortakommanden tillskriver författaren Semmelweis' egen irrationella personlighet, och han förfäktar en egen teori, som går ut på att Semmelweis i slutet av sitt liv skulle ha lidit av Alzheimers sjukdom. Semmelweis fick efter sin död upprättelse och tillerkändes relativt snabbt epitetet nationalhjälte.

Biografi över en vetenskaplig teori

Boken kan sägas vara en biografi över uppkomsten av en vetenskaplig teori, snarare än en levnadsteckning. En stor del av texten är tämligen löst upphängd på anekdotiska berättelser, av vilka somliga är mycket intressanta och tänkvärda. Så berättas till exempel om en professor Michaelis i Kiel, vars älskade systerdotter avlidit i sjukdomen efter att ha förlösts av hans egna händer. När Michaelis nås av insikten om hur enkelt dödsfallet hade kunnat undvikas, begår han i ren desperation självmord. Trots bokens prolog – som endast kan karaktäriseras som ett ädelpekoral – är denna bok bitvis spännande och läsvärd i det att den sammanfattar en vändpunkt i medicinhistorien.

Allmänbildande medicinhistoria

George F Smith. **The man who saved the world from smallpox.** 252 sidor. New York: iUniverse Inc; 2004. ISBN 0-595-32957-8.

Recensent: Hans Olof Åkesson, professor emeritus, Karlskrona.

George Franklin Smith (professor emeritus i biologi och pediatrik i Chicago och medicine hedersdoktor i bl a Göteborg) tillbringade fyra av sina yngre år som gästforskare vid det världsberömda institutet för medicinsk genetik i London, Galton Laboratory. Redan då, för ca 40 år sedan, kom han att intressera sig för sjukdomen smittkoppor och dess historia. Han blev speciellt intresserad av dr Edward Jenner (1769–1823), som blev den som i princip utrotade denna farsot. Hur stor Jenners upptäckt var kan illustreras av att uppskattningsvis 300 miljoner i hela världen dött av smittkoppor; därtill miljontals överlevande, lämnade vanställda eller blinda.

Stoppade smittkoppornas härjningar

Jenner upptäckte att man kunde framställa ett effektivt vaccin från en snarlik sjukdom hos kor – kokoppor. Han var då verksam som provinsialläkare i en liten by belägen ett antal mil utanför London. Smith beskriver hur Jenner under enkla förhållanden gick tillväga när han fann ett botemedel. Boken skildrar i novellform ett lärt medicinskt sällskap som diskuterar Jenners insats och som belyser sjukdomen smittkoppors härjningar i världen.

Av en mjölkerska hade Jenner hört att man inte kunde få smittkoppor om man tidigare haft den ofarliga sjukdomen kokoppor. Det hade många läkare före Jenner också hört. Jenners storhet bestod i att han trodde härpå och utvecklade ett vaccin (inokulation) från lymfknutorna på juvern från kor sjuka i kokoppor. Sina studier och experiment publicerade Jenner i form av en bok eller mindre skrift utgiven i London 1798 kallad »The inquiry«. Han fick själv bekosta publikationen och ge ut den på eget förlag. »The inquiry« spreds emellertid snabbt över världen; den blev accepterad relativt omgående. Som kuriosa kan nämnas att både Napoleon och Wellington lät inokulera sina arméer före slaget vid Waterloo.

Hoven i Europa, liksom president Jefferson i USA, tog också snabbt efter. Smith skriver att kokoppsvaccination blev obligatorisk redan 1811 i Sverige.

Dagens medicinare vet föga om smittkoppor. Varför har alla vi äldre ett ärr nedom vänster skuldra? WHO förklarade 1979 att smittkoppor var utrotade från världens yta. Dock med reservation för smittkoppor i form av biologiskt stridsmedel. Efter händelsen i New York den 11 september beräknades att inför eventuella efterföljande terrordåd borde 250 miljoner i USA behöva vaccineras.

Av intresse för en bred läsekrets

Smiths bok är mycket intressant. Den är allmänbildande och kan rekommenderas för läsning av envar; icke enbart de av medicinsk historia intresserade.

Om moderskärlek, barnmortalitet och fattigdom

Jónína Einarsdóttir. **Tired of weeping: mother love, child death, and poverty in Guinea-Bissau.** Madison, Wisconsin, USA: The University of Wisconsin Press; 2004. ISBN 0-299-20134-1.

Recensent: Caroline Hård af Segerstad, leg läkare, Ålands Centralsjukhus, Mariehamn.

Jónína Einarsdóttir är antropolog vid Islands universitet. Åren 1993–1998 bedrev hon fältarbete i Guinea-Bissau, Biomboregionen hos papelbefolkningen. I denna bok tar hon med oss till Biombo och en miljö av fattigdom, hög fertilitet och hög spädbarns- och barnadödlighet. Hennes syfte är att studera maternella reaktioner på barnens död, och hon gör detta på ett personligt och känslomässigt sätt. Vi får följa flera barns öden och deras familjers sätt att se på barnens lott i livet. Einarsdóttir förser oss med en grundlig insikt i det vardagliga livet hos papelbefolkningen. Vi får ta del av befolkningens fördomar och vidskepelser, förväntningar och tro gällande beteende under graviditeten och i spädbarnsskötseln. Inblicken i föräldrarnas vardag gör att man förstår hur de resonerar angående sina barns sjukdom och död. Barn som föds anses vanligen vara en reinkarnation av en avliden persons själ eller, i ett fåtal fall, av en ande. De sistnämnda föds vanskapta och anses vara »ickemänskliga«. Dessa måste genomgå test eller reningsceremonier som ofta har dödlig utgång.

Einarsdóttir utmanar tesen att moderskärlek är en kulturell konstruktion och att mödrar i områden med hög barnadödlighet negligerar sina barn och inte sörjer deras död. Denna tes har varit vedertagen sedan 1960-talet. Hon menar att dessa mödrar sörjer lika mycket som mödrar i industriländer och att det inte finns någon typ av »normalisering« av barnadöd, trots att det är vanligt förekommande. Hon påstår motsatsen, att på grund av den höga mortaliteten drabbas mödrarna oftare av oro, ångest och förtvivlan då de ser sina sjuka barn.

Viktig bok för förlossningsvården

»Tired of weeping« är intressant läsning för alla som funderar på att arbeta i u-land just därför att man förstår hur stora de kulturella skillnaderna faktiskt kan vara, även om de varierar från region till region. Boken är viktig även för dem som arbetar med invandrare inom förlossningsvård och pediatrik. •